
ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΟΜΟΣ

Ε

[ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ]

Συνοπτικά σχόλια

Χάρη στις θεολογικές εργασίες στον Άγιο Μάρκον Ἐφέσου τοῦ σέρβου ἱερομονάχου Εἰρηναίου Μπούλοβιτς, ἐξακριβώθηκε ὅτι ὁ «Θαυμάσιος λόγος», γιὰ τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με, ποὺ παρεδόθη ὡς ἔργον ἀνωνύμου, ἀνήκει στὸν ἅγιο Μάρκο τὸν Εὐγενικό, τὸν μέγαν ἀγωνιστὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*.

Πράγματι, τὸ πρωτότυπο κείμενο, ποὺ ἔχουμε ὑπ' ὄφιν καὶ ἀπ' ὅπου ἔγινε νέα μετάφραση, δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία γιὰ τὴν πατρότητά του καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο καὶ ἐκφραστικὸ τῆς ἀγιότητος τοῦ ἁγίου Μάρκου, ποὺ ἀπασχολοῦσε τὸν νοῦν του στὴν ἀδιάλειπτη ἐργασία τῆς εὐχῆς. Εἶναι δὲ κοινὸς τόπος, ὅτι ὅλοι οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ θέμα τῆς νοερᾶς προσευχῆς, θεωροῦν τὴν εὐχὴν αὐτὴν ὡς καταγομένην ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους Πέτρον, Ἰωάννην, Παῦλον.

Ἔτσι ὁ ἀγιώτατος Ἐφέσου, ἀναφερόμενος σὲ ἀποστολικούς λόγους, ἀνακαλύπτει τὸ βαθύτερο νόημά τους, ποὺ συμπυκνώνεται στὴν μονολόγιστη αὐτὴ προσευχὴ καὶ ποὺ τὴν παρέδωκαν στὴν Ἐκκλησία ὡς πνευματικὸ θησαυρό. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ τῆς εὐαισθησίας τοῦ ἁγίου Πατέρα, γιὰ τὶς αἰρετικὲς πλάνες, τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τῆς ὁμολογίας ὀλοκλήρου τῆς εὐχῆς ἀνατρέπονται τέσσερες γνωστὲς καταδικασμένες αἱρέσεις, ὅπως δείχνει τὸ σχῆμα. Ὁ ἅγιος Μάρκος μὲ τὸ βραχὺ αὐτὸ ἔργο του, ἀποδεικνύεται ὅτι συνεχίζει τὴν πνευματικὴ παράδοση, ποὺ ἀπηχεῖ τοὺς συνοδικούς ἀγῶνες τοῦ 14ου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ὅτι συνδυάζει τὴν λεόντεια ἀντιαιρετικὴ του δύναμη, μαζὶ μὲ τὴν ἠπιότητα τῆς ὀσιακῆς καρδιάς, φλεγόμενης ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὸ γλυκύτατον ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

*Βλ. στὴν «Κληρονομία», ἀρ. 7 (1975), σελ. 345-352, ὅπου δημοσιεύεται καὶ τὸ πρωτότυπο κείμενο τοῦ Λόγου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε καὶ ἡ μετάφραση ποὺ ἀκολουθεῖ.

Περὶ τῶν λόγων πού περιέχει ἡ θεία εὐχή, δηλαδή
τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν
ΜΕ»

Πόση δύναμη ἔχει ἡ εὐχή καὶ ποιῆς εἶναι οἱ δωρεές της σὲ ὅσους τὴ χρησιμοποιοῦν καὶ σὲ ποιά πνευματικὴ κατάσταση τοὺς φέρνει, δὲν εἴμαστε ἐμεῖς σὲ θέση νὰ ποῦμε. Τοὺς λόγους ὅμως ἀπὸ τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἀποτελεῖται, τοὺς βρήκαν ἀρχικὰ οἱ ἅγιοι Πατέρες μας, πού δὲν τοὺς ἐπινόησαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ πῆραν τὶς ἀφορμὲς ἀπὸ παλιὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἁγία Γραφή καὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ· ἢ, νὰ ποῦμε καλύτερα, τοὺς δέχθησαν αὐτοὶ σὰν κάποια πατρικὴ κληρονομιά καὶ τοὺς μεταβίβασαν σ' ἐμᾶς. Ὡστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, σὲ ὅσους δὲν ἔμαθαν ἀπὸ τὴν πείρα τους, ὅτι αὐτὴ ἡ ἱερὴ εὐχή εἶναι κάτι τὸ ἔνθεο καὶ ἕνας ἱερὸς χρησμός. Γιατὶ πιστεύομε ὅτι εἶναι θεῖοι χρησμοὶ καὶ πνευματικὲς ἀποκαλύψεις καὶ λόγοι Θεοῦ ὅλα ὅσα ἔδωσε στοὺς ἱερούς Ἀποστόλους νὰ ποῦν ἢ νὰ συγγράφουν ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος λάλησε μέσω αὐτῶν. Ἔτσι, ὁ θειότατος Παῦλος, φωνάζοντας σ' ἐμᾶς σὰν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, λέει: «Κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ Κύριε Ἰησοῦ, παρὰ μόνον μὲ Πνεῦμα Ἅγιο»¹. Μὲ τὴν ἀρνητικὴ λέξη «κανεῖς» φανερώνει πολὺ θαυμάσια ὅτι ἡ ἐπίκληση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ εἶναι κάτι τὸ πολὺ ὑψηλὸ καὶ ἀνώτερο ὅλων. Ἐπίσης, ὁ μέγας Ἰωάννης πού διακήρυξε σὰν βροντὴ τὰ πνευματικὰ, ἀρχίζει μὲ τὴ λέξη πού τελειώνει ὁ Παῦλος καὶ μᾶς δίνει τὴ συνέχεια τῆς εὐχῆς ὡς ἔξης: «Κάθε πνεῦμα πού ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὅτι ἦρθε ὡς ἀληθινὸς ἄνθρωπος, εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό»². Αὐτὸς χρησιμοποίησε βέβαια ἐδῶ κατάφαση, ἀλλὰ ἀπέδωσε, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος, στὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐπίκληση καὶ ὁμολογία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄς ἔρθει τώρα τρίτος ὁ Πέτρος, ἡ ἀκρότατη κορυφὴ τῶν θεολόγων, γιὰ νὰ μᾶς δώσει τὸ ὑπόλοιπο αὐτῆς τῆς εὐχῆς. Ὅταν δηλαδή ὁ Κύριος ρώτησε τοὺς Μαθητὲς: «Ποιὸς λέτε ὅτι εἶμαι;», προλαβαίνοντας ὁ φλογερὸς μαθητὴς τοὺς ἄλλους, ὅπως τὸ συνήθιζε, εἶπε: «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»³, ἔχοντας λάβει τὴν ἀποκάλυψη αὐτῆ, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Σωτήρα, ἀπὸ τὸν οὐράνιο Πατέρα, ἢ, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο, ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Πρόσεξε λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ἱερούς Ἀποστόλους πῶς ἀκολουθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σὰν σὲ κύκλο, παίρνοντας ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο αὐτὰ τὰ θεῖα λόγια ἔτσι πού τὸ τέλος τοῦ λόγου τοῦ προηγουμένου νὰ γίνεται ἀρχὴ γιὰ τὸν ἐπόμενο. Ὁ ἕνας δηλαδή λέει «Κύριον Ἰησοῦ», ὁ ἄλλος «Ἰησοῦ Χριστό», ὁ

1. Α' Κορ. 12, 3.

2. Α' Ἰω. 4, 4.

3. Ματθ. 16, 16-17.

τρίτος «Χριστό, Υἱὸ τοῦ Θεοῦ», καὶ τὸ τέλος συνάπτεται στὴν ἀρχὴ σὰν σὲ κύκλο, ὅπως εἶπαμε, ἐπειδὴ δὲν ἔχει καμία διαφορὰ νὰ πεῖ κανεὶς Κύριο καὶ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ —γιατὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ φανερώουν τὴ θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ παριστοῦν ὅτι εἶναι ὁμοούσιος καὶ ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἔτσι αὐτοὶ οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι μᾶς παρέδωσαν νὰ ἐπικαλούμαστε καὶ νὰ ὁμολογοῦμε ἐν Πνεύματι τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, Υἱὸ τοῦ Θεοῦ· αὐτοὶ εἶναι καὶ τρεῖς καὶ πῶ ἀξιόπιστοι ἀπ' ὅλους —ἐφόσον κάθε λόγος, σύμφωνα μὲ τὴ θεία Γραφή, βεβαιώνεται μὲ τρεῖς μάρτυρες. Ἀλλὰ καὶ ἡ σειρὰ τῶν Ἀποστόλων ποὺ τὰ εἶπαν, δὲν εἶναι χωρὶς σημασία: ἀπὸ τὸν Παῦλο δηλαδὴ, τὸν πῶ τελευταῖο χρονικὰ ἀπὸ τοὺς Μαθητές, ἀρχίζει ἡ μυστικὴ παράδοση τῆς εὐχῆς καὶ διὰ τοῦ μεσαίου, τοῦ Ἰωάννη, προχωρεῖ στὸν πρῶτο, τὸν Πέτρο, ποὺ μὲ τὴν ἀγάπη πλησίαζε τὸν Ἰησοῦ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τοῦτο συμβολίζει, νομίζω, τὴν προκοπὴ μας μὲ ὀρθὴ σειρὰ καὶ τὴν ἄνοδό μας καὶ τὴν ἔνωσή μας μὲ τὸ Θεὸ μέσα στὴν ἀγάπη, διὰ τῆς πράξεως καὶ τῆς θεωρίας. Γιατὶ βέβαια ὁ Παῦλος εἶναι εἰκόνα τῆς πράξεως, καθὼς εἶπε ὁ ἴδιος: «Κοπίασα περισσότερο ἀπ' ὅλους»⁴, ὁ Ἰωάννης τῆς θεωρίας, καὶ τῆς ἀγάπης ὁ Πέτρος, γιὰ τὸν ὁποῖο μαρτυρεῖ ὁ Κύριος πὼς ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους⁵.

Πέρα ἀπὸ αὐτά, θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς πὼς τὰ θεία λόγια τῆς εὐχῆς ὑποδηλώνουν τὸ ὀρθὸ δόγμα τῆς πίστεώς μας καὶ ἀπορρίπτουν κάθε αἵρεση τῶν κακοδόξων. Μὲ τὸ «Κύριε», ποὺ φανερῶνει τὴ θεία φύση, ἀποκηρύττονται ἐκεῖνοι ποὺ φρονοῦν πὼς ὁ Ἰησοῦς εἶναι μόνο ἄνθρωπος· μὲ τὸ «Ἰησοῦ», ποὺ φανερῶνει τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀποδιώχονται ἐκεῖνοι ποὺ τὸν θεωροῦν μόνο Θεὸ ποὺ ὑποδύθηκε κατὰ φαντασίαν τὸν ἄνθρωπο· τὸ «Χριστέ», ποὺ περιέχει καὶ τὶς δύο φύσεις, ἀναχαιτίζει ἐκείνους ποὺ τὸν πιστεύουν Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, μὲ χωρισμένες ὅμως τὶς ὑποστάσεις τῆ μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλη· τέλος, τὸ «Υἱὸ τοῦ Θεοῦ» ἀποστομώνει ἐκείνους ποὺ τολμοῦν νὰ διδάσκουν τὴ σύγχυση τῶν δύο φύσεων, ἐπειδὴ φανερῶνει πὼς ἡ θεία φύση τοῦ Χριστοῦ δὲν συγγέεται μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση Του, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἔνωσή τους. Ἔτσι οἱ τέσσερις αὐτὲς λέξεις, ὡς λόγοι Θεοῦ καὶ μάχαιρες πνευματικῆς, ἀναιροῦν δύο συζυγίαις αἱρέσεων, οἱ ὁποῖες, ἐνῶ εἶναι κακὰ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, εἶναι ὁμότιμες στὴν ἀσέβεια.

Κύριε

ἀνατρέπει τοὺς ὁπαδοὺς
τοῦ Παύλου Σαμοσατέα

Υἱὸ τοῦ Θεοῦ

τοὺς Μονοφυσίτες, ὁπαδοὺς
τοῦ Εὐτυχῆ καὶ τοῦ Διοσκόρου

Χριστέ

τοὺς Νεστοριανούς

Ἰησοῦ

τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Πέτρου Κναφέα

4. Α' Κορ. 15, 10.

5. Ἰω. 21, 15.

Ἔτσι λοιπὸν μᾶς παραδόθηκαν αὐτὰ τὰ θεῖα λόγια, τὰ ὅποια δικαίως θὰ τὰ ὀνόμαζε κανεὶς μνημεῖο προσευχῆς καὶ ὀρθοδοξίας. Αὐτὰ καὶ μόνα τους εἶναι ἄρκετὰ γιὰ ὅσους προχώρησαν στὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικία καὶ ἔφτασαν στὴν πνευματικὴ τελείωση· αὐτοὶ ἐνστερνίζονται καὶ καθένα ἀπὸ τὰ θεῖα τοῦτα λόγια χωριστά, ὅπως δόθηκαν ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους, δηλαδή τὸ «Κύριε Ἰησοῦ — Ἰησοῦ Χριστέ — Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ» (κάποτε μάλιστα καὶ μόνον τὸ γλυκύτατο ὄνομα «Ἰησοῦ»), καὶ τὸ ἀσπάζονται ὡς ὀλοκληρωμένη ἐργασία προσευχῆς. Καὶ μὲ αὐτὴ γεμίζουν ἀπερίγραπτη πνευματικὴ χαρὰ, γίνονται ἀνώτεροι τῆς σάρκα καὶ τοῦ κόσμου καὶ ἀξιώνονται νὰ λάβουν θεῖες δωρεές. Αὐτὰ τὰ γνωρίζουν, λένε, οἱ μνημένοι. Γιὰ τοὺς νηπίους ὅμως ἐν Χριστῷ καὶ ἀτελεῖς στὴν ἀρετὴ, παραδόθηκε ὡς κατὰλληλη προσθήκη τὸ «ἐλέησόν με», ἡ ὁποία τοὺς δείχνει ὅτι ἔχουν ἐπίγνωση τῶν πνευματικῶν τους μέτρων καὶ ὅτι χρειάζονται πολὺ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεό. Μιμοῦνται ἔτσι τὸν τυφλὸ ἐκεῖνο πού, ποθώντας νὰ βρεῖ τὸ φῶς του, φώναζε στὸν Κύριο καθὼς περνοῦσε: «Ἰησοῦ, ἐλέησόν με»⁶. Μερικοὶ πάλι δείχνουν περισσότερη ἀγάπη καὶ διατυπώνουν τὴν εὐχὴ στὸν πληθυντικὸ, προφέροντάς την ὡς ἐξῆς: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς»· κι αὐτό, ἐπειδὴ ξέρουν πῶς ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν⁷, καθὼς περιέχει καὶ ἀνακεφαλαιώνει μέσα της κάθε ἐντολὴ καὶ κάθε πνευματικὴ πράξη. Συνάμα παίρνουν μαζί τους ἀπὸ ἀγάπη καὶ τοὺς ἀδελφοὺς σὲ κοινωνία τῆς προσευχῆς καὶ παρακινοῦν περισσότερο τὸ Θεὸ σὲ ἔλεος μὲ τὸ νὰ Τὸν ἀναγνωρίζουν κοινὸ Θεὸ ὅλων καὶ νὰ Τοῦ ζητοῦν κοινὸ τὸ ἔλεος γιὰ ὅλους. Καὶ βέβαια, τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σ' ἐμᾶς μὲ τὴν ὀρθὴ πίστη στὰ δόγματα καὶ μὲ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν, πού, ὅπως δεῖξαμε, ὁ σύντομος αὐτὸς στίχος τῆς προσευχῆς περιέχει καὶ τὰ δύο.

Τὰ θεῖα τώρα ὀνόματα (Κύριος, Ἰησοῦς, Χριστός), μὲ τὰ ὅποια μᾶς δόθηκε ἡ ἀκριβεία τῶν δογμάτων, θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ κανεὶς ὅτι χρονικὰ ἀναφάνηκαν μὲ αὐτὴ τὴ σειρὰ καὶ τάξη, καὶ ὅτι κι ἐμεῖς τὰ λέμε ὅπως αὐτὰ φανερώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ παντοῦ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κηρύττει Κύριο τὸ Θεὸ Λόγο, καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὴν παράδοση τοῦ Νόμου, ὅπως ὅταν λέει: «Ὁ Κύριος ἔβρεξε φωτιὰ ἀπὸ τὸν Κύριο»⁸, καί: «εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου»⁹. Καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, κατὰ τὴ σάρκωσή Του, παρουσιάζει τὸν Ἄγγελο νὰ Τοῦ δίνει τὸ ὄνομα λέγοντας στὴν Παρθένο: «Θὰ τὸν ὀνομάσεις Ἰησοῦ»¹⁰, ὅπως καὶ ἔγινε, καθὼς λέει ὁ ἱερὸς Λουκᾶς. Γιατὶ ὄντας, ὡς Θεός, Κύριος τῶν πάντων, θέλησε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή Του νὰ γίνεῖ καὶ σωτήρας μας — ἔτσι μεταφράζεται τὸ ὄνομα «Ἰησοῦς». Τὸ ὄνομα πάλι «Χριστός», τὸ ὁποῖο φανερώνει τὴ θέωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως πού προ-

6. Μάρκ. 10, 47.

7. Ρωμ. 13, 10.

8. Γεν. 19, 24.

9. Ψαλμ. 109, 1.

10. Λουκ. 1, 31.

σέλαβε, ὁ ἴδιος ἐμπόδιζε τοὺς Μαθητὲς πρὶν ἀπὸ τὸ Πάθος νὰ τὸ λένε σὲ ὅποιονδήποτε, ὕστερα ὅμως ἀπὸ τὸ Πάθος καὶ τὴν Ἀνάσταση ὁ Πέτρος ἔλεγε μὲ παρρησία: «Νὰ τὸ γνωρίζει ὅλος ὁ Ἰσραήλ, ὅτι ὁ Θεὸς Τὸν ἀνέδειξε καὶ Κύριο καὶ Χριστό»¹¹. Καὶ τοῦτο ἦταν εὐλογοῦ· γιατί ἡ ἀνθρώπινη φύση μας ποὺ προσέλαβε ὁ Θεὸς Λόγος, χρίσθηκε παρευθὺς ἀπὸ τὴ θεότητα Του, ἔγινε ὅμως ὅ,τι καὶ αὐτὸ ποὺ τὴν ἔχρισε, δηλαδὴ ὁμοθεος, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς μου δοξάστηκε μὲ τὸ Πάθος καὶ ἀναστήθηκε ἐκ νεκρῶν. Τότε λοιπὸν ἦταν καιρὸς νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ ὀνομασία «Χριστός»: τότε δηλαδὴ ποὺ Αὐτός, δὲν μᾶς εὐεργέτησε ἀπλῶς, ὅπως ὅταν μᾶς ἔπλασε στὴν ἀρχὴ ἢ ὅταν μετὰ τὴ συντριβὴ μας μᾶς ἀνέπλασε καὶ μᾶς ἔσωσε, ἀλλὰ ποὺ ἀνέβασε καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση μας στοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴ συνδόξεσε μὲ τὸν ἑαυτὸ Του καὶ τὴν ἀξίωσε νὰ καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Τότε ἀκριβῶς ἄρχισε νὰ κηρύττεται Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, στοὺς ὁποίους πρωτύτερα, στίς ἀρχὲς τοῦ κηρύγματος, προκαλοῦσε δέος αὐτῆ ἡ ὀνομασία καὶ σπάνια τὴ χρησιμοποιοῦσαν, ἔπειτα ὅμως τὴν κήρυτταν φανερά πάνω ἀπὸ τοὺς ἐξῶστες, ὅπως τοὺς προεῖπε ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας¹². Ἐπομένως τὰ θεῖα λόγια τῆς εὐχῆς τοποθετήθηκαν σὲ σειρὰ ἀντίστοιχη μὲ τὴ χρονικὴ ἀνάδειξη τῆς πίστεως. Ἔτσι ἀπὸ παντοῦ φανερώνεται σαφέστατα ἡ θεῖα σοφία ἐκείνων ποὺ τὰ συνέταξαν καὶ μᾶς τὰ παρέδωσαν: κι ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὰ ἀκολουθοῦν ἐπακριβῶς τίς ἀποστολικὲς ὁμολογίες καὶ παραδόσεις, κι ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναδεικνύουν τὸ ὀρθόδοξο δόγμα τῆς πίστεώς μας, κι ἀπὸ τὸ ὅτι μᾶς ὑπενθυμίζουν τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώθηκε μὲ διάφορους τρόπους ἡ Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς, ὀδηγώντας μας στὴ θεοσέβεια μὲ κατάλληλα κάθε φορὰ ὀνόματα.

Αὐτὰ λοιπὸν προσφέραμε ἐμεῖς, κατὰ τὴ δυνάμη μας, σχετικὰ μὲ τὰ λόγια τῆς εὐχῆς, σὰν νὰ κόψαμε ἄνθη ἀπὸ κάποιον δένδρον ὁμορφο καὶ μεγάλο· τὸν καρπὸ ὅμως ποὺ αὐτὰ περιέχουν, ἄς τὸν μαζέψουν ἄλλοι, ὅσοι δηλαδὴ μὲ τὴ μακρὰ μελέτη καὶ ἄσκηση τὸ ἀξιώθηκαν αὐτὸ μὲ τὸ νὰ γίνουν δεκτικοὶ καὶ νὰ πλησιάσουν τὸ Θεό.

11. Πράξ. 2, 36.

12. Ματθ. 10, 27.